

אורית מיטל

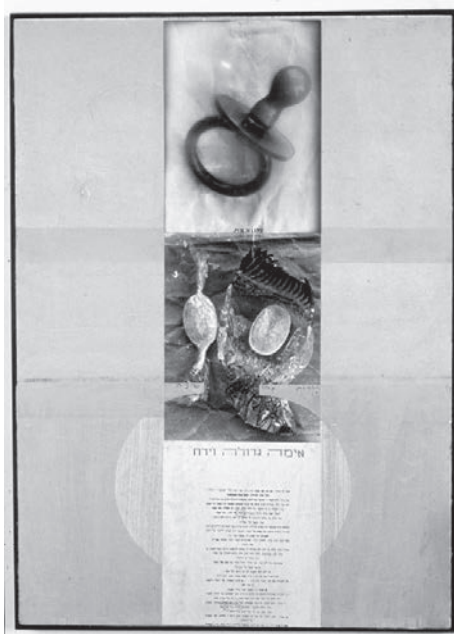
"הגברות העולר", אצ"ג, אפרופו מיכל נאמן

במבט ראשון נראית עבודתה של מיכל נאמן "הגברות העולר" כפרובוקציה נגד המשורר אורי צבי גרינברג. נאמן מטביעה את המלים "ברית מילה" כמעין חותמת בבשר הספר, ומבצעת קיטום בכותרת, כך שבמקום "הגברות העולה", נותר שם ספרו של אצ"ג "הגברות העולר". את פעולת הסירוס מדגישה שאלה שמוסיפה נאמן לעבודה: "מעשה באולר?"

לא במקרה, טקס המילה של נאמן, המשנה את צורתה של האות "ה" והופך אותה ל"ר" – ובכך הופך את המלה "עולה" ל"עולר" – מחקה פעולה המתבצעת כביכול בידי הספר עצמו: תהליך שבו כריכה הדוקה מדי מצמידה את דפי הספר באופן המבליע את סופי השורות של העמוד הימני (ותחילת השורות של העמוד השמאלי, שאינו מודפס כאן) מאפשר לנאמן להניח לאובייקט הפיזי, לספר עצמו, לבצע סירוס עצמי באות, במלה, בכותרת.

בכך מסייעת נאמן לספר להבליט את אופייה המורכב של הכותרת שלו. למעשה, ספרים ומחזורי שירים רבים של אצ"ג נושאים שמות המכילים ניגוד פנימי. "אימה גדולה וירח" ו"אנקראון על קטב העיצבון", למשל, פורסמו בשנות העשרים, בסמוך למועד פרסומו של "הגברות העולה", אך תופעה זו קיימת גם בספרים מאוחרים יותר, כגון ב"ספר הקטרוג והאמונה". הנחתם של מושגים בעלי אופי שונה, או מנוגד, אלה ליד אלה, נובעת מזיקתו של המשורר לאקספרסיוניזם, ומהווה גם הצהרה אודות הפואטיקה רווית הסתירות האופיינית לו. נטייתו הפרובוקטיבית של אצ"ג להחצנת הניגודים הפנימיים ולהכרזה פומבית עליהם כבר בכותרות הספרים מעוררת מחשבה גם לגבי שמו של הספר "הגברות העולה": האם גם זו כותרת שכוונתה להעיד על סתירה פנימית? האם נביא הזעם של הימין הפוליטי בישראל, המוכר כמי ששלח "את הרך ואת הענוג לעזאזל", מסוגל לפרק את הגבריות מן הסטריאוטיפיות הנוקשה, ולתאר אותה לא רק כזקפה אלא כתופעה, הכוללת גם את היפוכה?

מורכבות כזו אכן קיימת בספר "הגברות העולה", המתאר בבת אחת הן את השאיפה לגבריות חד־משמעית והן את כישלונה. במובן זה מהווה הספר חלק מן השיח בן התקופה, שביקש לראות בציונות לא רק תנועה לאומית

אלא גם מהפכה ארוטית, שמטרתה לצקת את הגבריות היהודית, זו המוכרת לנו כתלמידים משירו של ביאליק "המתמיד", למשל, במתכונת חדשה. שירי "הגברות העולה" מתעדים בחלקם את אימוץ הרעיון הציוני גם כניסיון להיפטר מן המהות הקורבנית, וכמאמץ לטפח בגברים היהודים חזון של זהות נועזת:

אַנְחֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁהֲנֵנוּ, גְּלִגּוּלֵי בְּרִיּוֹנִים: פֶּת הַמְּקִיצִים הָעֵבְרִים בְּמֵאָה הָעֲשָׂרִים.
[...]

בְּפָנֵינוּ יֵשׁ אוֹתוֹת לְסַעַר וְהִזְעַם הָעֵבְרִי. בְּעֵינֵינוּ יֵשׁ הוֹד מְנִי שְׂרֵפֶת הָאֶתְמוֹל
הָאָדָם.
[...]

חֲזוֹן הַמְּשִׁיחַ בְּלֵב כְּמִתְכַּת בְּאֵשׁ הוּא.
וְאֵי רַךְ הַלֵּב שֶׁיִּלְמְדֵנוּ עוֹד תּוֹרַת הַדְּמָמָה?
(שירת המורדים, עמ' 190)

משימתם של היהודים בני הדור היא להשתחרר מרכות הלב הנשית ומשתיקת הקורבן, ולהפוך לגברים סוערים וזועמים. לוחמים אלה יקיצו ממאות שנים של שעבוד, ויעניקו פרשנות חדשה להיסטוריה של עם, בכך שיראו את עצמם כ"גלגולי בריונים". לבס, שישתחרר מן הרוך, מדומה לאש המחשלת חזון: גם אם החזון קשה כמתכת, וגם אם הוא ננעץ בלב כפגיון – האש החדשה שתבער בלבבות הנרפים לשעבר תוכל לו. הגמול המובטח למי שיוותר על הזהות הגלותית המפוחדת ועל הרכות שבלב הוא הכוח הצפון בקולקטיב ("כת"), והגשמת האידיאל האוטופי, "חזון המשיח".

אבל הזהות הבריונית קיימת בספר רק כחזון שיש לשאוף אליו, ואילו תחושת הגוף כפי שהיא עולה מן השירים שונה. בניגוד לזהות הגברית הנחשקת, מתאר הדובר את עצמו כ"יהודי מנותח" (הזדהרות, עמ' 85), כניצול של טקס מילה מנוכר (אושפיזין, עמ' 80), וכמי שזהותו מפוחדת ופגומה:

אֶךְ אֲנֹכִי כֹה נִחְתַּכְתִּי; אֲבָר אֲבָר מְלֵא פְחָדִים. לֹא פִלְלֵתִי לְהִיּוֹת סִפּוּג וְאֶסְפָּקְלָרְיָה
לְכָל פְּחָדִי! (ממעמקים, עמ' 81)

תחושת עצמי זו רחוקה מן הבריונות, ומקרבת אותו לזהות החלשה, הנתפשת על ידו כפגומה, שממנה הוא מנסה להיבדל. החרדה מפני היבלעות לתוך זהות חסרה זו, המסומנת כבעלת מאפיינים נשיים, מובילה את אצ"ג לפואטיקה של

1 כל מראי המקום מתוך אורי צבי גרינברג, כל כתביו. מוסד ביאליק, 1990 כרך א'.

קיטוב מגדרי, ולשאיפה להיפטר מן הסממנים הנשיים ולהשתיק אותם.² ואולם, הניסיון להשתיק את הנשיות אינו עולה תמיד יפה, ושירת אצ"ג גדושה בקולה המודחק, החוזר ומנכיח את עצמו למרות הניסיון העיקש להרחיקו. התפרצויותיו של הקול הנשי לשירים כרוכות בדרך כלל בנושאים ספציפיים, כגון ביחסי המשורר עם אמו, בערגה ליחסי קרבה עם גברים, בנהייה מזוכיסטית אחר כאב, ובתיאור גופו ונפשו של הדובר כחלל פסיכי הכמה להתמלא:

– וְכֵן הִבְקַע מִלְגּוֹ חֲלַל הַנְּפִשִׁיּוֹת הַסְּגוּרָה וַיִּכֶּה בָּהּ הַחֲזוֹן הִירוּשָׁלַיִמִי.
וְדָבַר הַגֵּס בִּי נֶפֶל כְּמוֹ אֶבֶן הַלֹּהֶטֶת. בְּכֹל זֵוִית בִּי חֲרִישִׁית הוּיָה רְתִיחָה
וְהִזְדַּהְרוּת.
(בזה הדם; 83)

הנפש עוברת הפריה אלימה: החלל הרחמי ה"סגור" והבתולי הוכה, נפרץ, והוטל לתוכו רעיון המשווה ל"אבן הלוהטת"; בעקבות קליטת החומר הלוהט שחדר לתוכו מגיב "חלל הנפשיות" ברתִיחה ובהזדהרות: הפאסיביות של הדובר-הקולט מול החזון האלוהי המבקיע באלימות לתוכו מתוגמלת בתחושת עונג ובהפריה.

השימוש במטפוריקה המטשטשת את זהותו המגדרית של הדובר משחררת את שירת אצ"ג, גם בחלקיה הפוליטיים, מן האמת החד משמעית אליה היא חותרת, ומן הקיצוניות והפלקאטיות בהן הואשמה לעתים כה קרובות. למעשה, בספרו "הגברות העולה", ובשירתו בכלל, קורס הניסיון להציג דובר גברי, בעל מסר לאומי לכיד וקוהרנטי. מופעיו של הקול הנשי, המסרב להישאר מודחק, חושפים בשירת אצ"ג לצד התכונות הכוחניות והאקטיביות, גם גבריות המתענגת על הפאסיביות, החולשה והקרבניות ה"נשיים" לכאורה.

תשומת הלב של נאמן למורכבות מגדרית זו של שירת אצ"ג עקבית, ומתבטאת בעבודות נוספות העוסקות באותו נושא, כגון "ריטוש כחול (עם אורי צבי גרינברג וזלמן שושנה)". גם כאן, ההצבה הפרובוקטיבית לכאורה של שתי דמויות כה רחוקות זו מזו בתרבות הישראלית כאורי צבי גרינברג וזלמן שושי, ולצדם גם דמות שלישית נוספת, של אשה-קרבן, מאפשרת להאיר את הממד המגדרי בשירתו של אצ"ג ואת הקשר האפשרי שלו לפוליטיקה הימנית הקיצונית של המשורר. נדמה שפעולותיה של נאמן מסייעות למאבק המגדרי

2 כגון בשיר "ממעמקים" המתאר יחסים אינטימיים עם אשה במונחים של אסטרטגית לחימה. הצורך המודגש להתרחק מן הנשי מוביל לפואטיקה מיוזוגינית ברוח האקספרסיוניזם האירופאי: "כִּי שָׁנֵאתִי אֶת הָאִשָּׁה בְּרַחֲמִים נְקֻשִׁים כְּמַתְכֵת" (ממעמקים, עמ' 81).

המתחולל בלב שירת אצ"ג להתבטא בבירור. בכך, פעולתה אינה נושאת אופי של פרובוקציה משוללת יסוד, אלא משחררת: פעולה המבליטה יסוד המצוי בטקסט ממילא.

